

ایران - مطبوعات
۱۳۲۰ تا ۱۳۲۲
اتحادیه مطبوعات ایران

حوادث شهریور ۱۳۲۰ و برگزینی رضاشاه از مسند قدرت، سرآغاز دوران جدیدی از فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی در ایران بود. صدها شخصیت و گروه‌های سیاسی که برخی در تحولات پیشین ایران شکل گرفته بودند و نیز از نسل جدید جامعه محسوب می‌شدند، پس از ده سال و اندی استبداد از نو فرصت یافتند در حیات سیاسی و اجتماعی کشور مشارکت کنند. روزنامه نگاری که خود یکی از مهمترین وجوه این تکاپوی جدید بود، از آغاز نقش سیاسی بارزی یافت. حتی می‌توان گفت به نوعی جایگزین سهل و آماده‌ای شد برای پدیده‌ای که می‌بایست به صورت حزب و تشکیلاتی اساسی تر دوام و قوام یابد. سرگذشت اتحادیه‌های مطبوعاتی گوناگونی که در خلال سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۵ در ایران تشکیل شد، یعنی موضوع این بررسی خود می‌تواند بعنوان نمونه‌ای گویا از اغتشاش فکری و سیاسی حاکم در این دوره مورد توجه قرار گیرد.

کام نخست، اتحادیه مطبوعات

زین‌العابدین رهنما (مدیر روزنامه ایران) که در سال ۱۳۱۵ تحت فشار دولت فعالیت روزنامه نگاری خود را ترک و به بیروت رفته بود پس از بازگشت به ایران در پی حوادث شهریور ۱۳۲۰ پایه‌گذار حرکتی شد که با همکاری تنی چند از دیگر مدیران جراید، به تشکیل نخستین اتحادیه مطبوعاتی منجر شد. به دنبال مذاکرات مفصل برخی از مدیران جراید تهران اولین جلسه اتحادیه مطبوعات در روز اول

دی ماه سال ۱۳۲۰ با حضور رهنما مدیر ایران، سیدکاظم اتحاد مدیر امید، شکرالله صفوی مدیر کوشش، عباس مسعودی مدیر اطلاعات، سید محمد طباطبایی مدیر تجلید ایران، ابوطالب شیروانی مدیر مهین و احمد ملکی مدیر ستاره در منزل شیروانی تشکیل شد. در این جلسه که تدین وزیر وقت فرهنگ نیز حضور داشت مذاکراتی در خصوص وحدت و هماهنگی بین روزنامه ها و تماس نزدیک آنها با دولت، انجام گرفت. در همین جلسه سیدکاظم اتحاد پیشنهاد کرد جهت برقراری ارتباط مستقیم روزنامه ها با وزارت فرهنگ، تدین مدیریت عامل اتحادیه مطبوعات را به عهده گرفته و ریاست افتخاری آن را نیز نخست وزیر قبول کند. تدین مدیریت عامل اتحادیه مطبوعات را قبول کرد و قرار شد به فروغی، نخست وزیر نیز ریاست افتخاری پیشنهاد شود.

در دومین جلسه اتحادیه (که روز نهم دی همان سال تشکیل شد) فروغی ریاست اتحادیه مطبوعات را قبول کرد. از جمله مهمترین خواسته هایی که در این جلسه مطرح شد انحلال اداره راهنمای نامه نگاری بود که در دوره سلطنت رضا شاه وظیفه اش سانسور جراید بود.^۱ چند روز بعد اتحادیه مطبوعات در یکی از نخستین اقداماتش «مراسمی به افتخار ورود مادمازل کوری خبرنگار روزنامه نیویورک هرالده به تهران برگزار نمود.»^۲

پس از آن، اتحادیه جلسات متعدد دیگری نیز با حضور اعضای مؤسس و مدیران جراید دیگری چون عباس خلیلی (اقدام)، ابراهیم ناهید (ناهید)، صادق سرمد (صدای ایران)، زین العابدین فروزش (نجات ایران) تشکیل داده و در ارتباط با فعالیت اتحادیه مذاکراتی انجام شد. یکی از اقدامات موثری که در اواخر همان سال در این زمینه به عمل آمد تلاش رهنما و دیگر مدیران جراید در رفع توقیف از روزنامه ستاره بود. مدتی بعد در زمانی که شیروانی ریاست اداره تبلیغات را عهده دار بود، بنا به دعوت او جلساتی با هدف تهیه مرامنامه و آئین نامه اتحادیه مطبوعات در اداره مزبور تشکیل شد. این جلسات تا چندی مرتباً تشکیل شد و در یکی از آن جلسات علی سهیلی نخست وزیر وقت نیز حضور یافت. ولی با توجه به این که بعضی از مدیران جراید با تشکیل جلسه در اداره تبلیغات موافق نبودند، در جلسات حضور نیافته تا به تدریج آن جلسات منحل شد.

شورای عالی مطبوعات

پس از مدتی در پائیز ۱۳۲۱ مجدداً فکر راه اندازی اتحادیه مطبوعات پیش تری چند از دیگر مدیران جراید مرکز که ظاهراً در تشکیلات پیشین فعالیتی نداشتند، نضج گرفت که به تشکیل جلسات مشترکی در دفاتر روزنامه های باختر (سیف پور فاطمی)، نبرد (خسرو اقبال)، آزاد (عبدالقادر آزاد) و خورشید ایران (بهاءالدین بازارگاد) و ستاره منجر شد. در خلال این جلسات مرامنامه ای تنظیم و تصویب گردید.^۳ در ماده اول این مرامنامه آمده بود: «به منظور حفظ آزادی قلم و تکامل مطبوعات، انجمنی به نام شورای عالی مطبوعات در پایتخت از مدیران جراید و مجلات منتشره تشکیل می شود» که

بر حسب مفاد مادهٔ دوم موثف «به حفظ حقوق مشترك روزنامه ها و مجلات و اتحاد و اتفاق در دفاع از هر نوع وقایع و پیش آمدی است که حقوق ارباب مطبوعات و صاحبان جراید و مجلات را تهدید و تضییق نماید»^۲ بود.

اتحادیهٔ مطبوعات دورهٔ دوم

در همان جلسه پیشنهاد شد که بعداً جلسه ای با حضور عموم مدیران مطبوعات تهران (۴۳ نفر) تشکیل و اسم شورای عالی مطبوعات را به نام اتحادیهٔ مطبوعات کشور تبدیل و مرامنامه را هم مختصرتر تنظیم کنند تا عموم مدیران جراید آن را تصویب و امضاء نمایند. پس از آن در جلساتی که در اداره روزنامه مهر ایران (مجید موقر) و سپس در منزل حسین مطیعی مدیر روزنامه کانون تشکیل شد، همگی اعضاء در خصوص تشکیل جلسه عمومی اتحادیه مطبوعات در اداره روزنامه باختر موافقت کرده و از بین خود نیز نه نفر را برای تنظیم مرامنامه اتحادیه مطبوعات انتخاب کردند که پس از تشکیل جلسه ای در دفتر روزنامه خورشید ایران پنج مادهٔ مرامنامه سابق را به طور خلاصه تدوین و در جلسه عمومی که در روزنامه باختر تشکیل شد، به تصویب رساندند. سپس در رشتهٔ جلسات هفتگی ای که در محل موقتی اتحادیه مطبوعات در روزنامه باختر تشکیل می شد، مذاکراتی برای تدوین آئین نامه اتحادیه انجام شد.^۵ و هم زمان با آن نیز اتحادیه به طور فعال در مسائل صنفی مطبوعات و همچنین مبارزه با محدودیتهای ناشی از فرمانداری نظامی اقداماتی میندول داشت. در ملاقاتی که چهار تن از نمایندگان اتحادیه مطبوعات (ملکی، فاطمی، بازارگاد و اقبال) در روز ۵ شهریور ۱۳۲۱ با قوام السلطنه نخست وزیر وقت داشتند، نمایندگان مزبور ضمن تاکید بر این که عموم جراید نسبت به شخص آقای قوام و دولت ایشان خوشبین هستند، درخواست رفع توقیف از برخی جراید بالاخص روزنامه آزاد (عبدالقدیر آزاد) را داشتند.^۴ بر طبق تصمیمی که در یکی از جلسات اتحادیهٔ مطبوعات اتخاذ شد، نامه ای به شرح زیر به شیخ الاسلام ملایری، نمایندهٔ مجلس ارسال شد: «... اعضاء اتحادیه عمومی مطبوعات به این وسیله از اظهاراتی که در جلسه شورای ملی در باب توقیف جراید فرموده اید ابراز امتنان و تشکر می نمایند. که خود نمونهٔ دیگری است از نوع فعالیت های اتحادیه مطبوعات. عصر روز ۱۷ آذر قوام السلطنه طی حکمی تمامی جراید و روزنامه های کشور را توقیف نمود. این توقیف که در تاریخ مطبوعات ایران بی نظیر بوده به مدت چهار روز ادامه یافت و به تبع آن فعالیت اتحادیه مطبوعات نیز متوقف گردید. با آن که اعضاء اتحادیه مطبوعات روی هم رفته به گفته خورشید مبنی بر حمایت از دولت قوام السلطنه وفادار ماندند، ولی جراید آنها نیز در تنبادهای حوادث ۱۷ آذر ۱۳۲۱ یعنی در خلال کشاکش قوام السلطنه با مجلس و دربار، که به اعتراض خشونت بار گروهی از مردم منجر شد، توقیف شدند.

حوادث شهریور
۱۳۲۰ و برکناری
رضاشاه از
مسند قدرت،
سرآغاز دوران
جدیدی از
فعالیت های
سیاسی و
اجتماعی در
ایران بود.

با سقوط دولت قوام السطنه روند حرکت تدریجی مطبوعات در ماههای دی و بهمن ۱۳۲۱ به طور ناگهانی اوج گرفت و در اندک زمانی وضعیت انتشار جراید و مجلات همانند وضعیت آنان در قبل از توقیف عمومی ۱۷ آذر گردید. به همین ترتیب بار دیگر اتحادیه مطبوعات فعالیت خود را آغاز کرد و یکی از نخستین اقدامات این دور جدید از فعالیت، اعتراض به توقیف بدون محاکمه جرایدی چون باختر، داد (عمیدی نوری)، خورشید ایران، اقدام، مهر ایران، نوبهار (ملک الشعراء بهار)، کیهان (عبدالرحمن فرامرزی) و همچنین روزنامه های نبرد امروز (جهانگیر تفضلی)، مهین پرستان (علی جلالی)، نجات ایران، آزادگان (عبدالله عزت پور) در اردیبهشت ۱۳۲۲ بود.^۱ چندی بعد نیز نمایندگان اتحادیه طی دیداری با نمایندگان مجلس «در باب لزوم رعایت قوانین مصوبه راجع به مطبوعات از طرف دولت و احترام به اصل آزادی قلم مذاکرات مفصلی نمودند».^۲ ولی به تدریج با دامنه دار شدن بحران حاکم بر ایران، و بویژه تشکل گروه ها و گرایشهای مشخص سیاسی، اتحادیه مطبوعات که اصولاً خط سیری در جهت همسویی جراید با سیاستهای دولت داشت، تاب و توان اولیه خود را از دست داده و تشکیلات جدیدی که به تاثیر از تبلیغات دامنه دار حزب توده پا به عرصه وجود نهاد، کل حرکتها و اقدامات پیشین را تحت الشعاع قرار داد.

جبهه آزادی

بدون شک مهمترین و وسیعترین تشکیلات مطبوعاتی ایران در فاصله سالهای ۲۵-۱۳۲۰ شمسی، جبهه آزادی است. در نخستین بیانیه جبهه که در تیرماه ۱۳۲۲ منتشر شد، انگیزه و اهداف تشکل مزبور چنین بیان شد: «خطر قطعی و وحشت از فنا و اضمحلالی که کشور و ملت ایران را تهدید می کند و بقایای عوامل سیه روزی و دستگاه جنایاتی که بدبختی امروزی نتیجه آن است ایجاب می نماید که عناصر وطن خواه و آزادی طلب و شرافتمند برای مبارزه و انهدام اساس مخرب و کانون فساد و خودسری جبهه واحدی تشکیل داده و با نهایت ایمان و شرافت در این راه فداکاری نمایند، و اساس ظلم و بیدادگری را براندازند. از این رو مدیران جراید امضاء کنند این «بیانیه» در اولین قدم جبهه ای به اسم جبهه آزادی تشکیل داده و در اصول ذیل موافقت می نمایند:

- ۱- مبارزه شدید با هر نوع انحراف از اصول قانون اساسی و حکومت ملی که از هر شخص و هر مقامی ناشی گردد.
  - ۲- قطع ایادی عمال استبداد و ارتجاع از دستگاه اجتماعی.
  - ۳- مجاهده در برانداختن اصول تشکیلات دوره دیکتاتوری و به دست آوردن مشروطیت حقیقی.
  - ۴- مجاهده در تمرکز قوای ملی و وحدت عناصر آزادی خواه برای تقویت جبهه آزادی؛
- گذشته از گروهی از اعضای تشکیلات پیشین چون عزت پور (آزادگان)، بازارگاد (خورشید ایران)، عمیدی نوری (داد)، ملکی (ستاره ایران)، سرمد (صلای ایران)، فروزش (نجات ایران)،

روزنامه نگاری
به نوعی
جایگزین سهل و
آماده ای شد
برای پدیده ای
که می بایست
به صورت حزب
و تشکیلاتی
اساسی تر دوام
و قوام یابد.

حسین فاطمی (مدیر وقت باختر)، طباطبایی (تجدد ایران)؛ از نام کسانی چون عباس شاهنده (فرمان) و محیط طباطبایی (محیط) نیز در این بیانیه به چشم می خورد. دیگر امضاء کنندگان این بیانیه، از گروه جراید چپ و وابسته به حزب توده بودند؛ افرادی چون جعفر پیشه وری (آزیر)، فتح الله فتاحی (دماوند)، ایرج اسکندری (رهبر)، رادمنش (نامه مردم).^{۱۰}

بلافاصله پس از صدور این اعلامیه نشست ها و جلسات منظم اعضای جبهه آغاز گردید. در سومین جلسه جبهه (۴ مرداد ۱۳۲۲) اعضای نسبت به تهدیدات دولت وقت بر ضد مطبوعات اظهاراتی نمودند.^{۱۱} و در هفتمین جلسه (۱۷ مرداد) آئین نامه داخلی به تصویب اعضای رسید.^{۱۲} سپس در نهمین جلسه (۲۲ مرداد) که در محل جدید صدای ایران تشکیل شد، «از بین عده کثیری از آزادی خواهان و دانشمندان و نویسندگان و ارباب جراید که کتباً تقاضای الحاق به جبهه آزادی را نموده بودند»، تقاضای عضویت افراد زیر مورد رسیدگی کمیسیون تحقیق قرار گرفت و پس از طرح در جلسه شورای جبهه آزادی تصویب گردید:

حسین مکی، مهدی ملکی وکیل دادگستری، پرویز صدیق، ارسلان خلعتبری وکیل دادگستری، حسین کوهی مدیر نسیم صبا، محمد علی خلیلی مدیر باختر، ابوالفضل لسانی مدیر جریده کار و محسن مهدوی امین الضرب.^{۱۳}

متعاقب پیوستن اعضای جدید، جبهه آزادی فعالیت خود را تشدید کرد، و توانست با جذب برخی

روزنامه پنج شنبه ۴۲۲۱

روزنامه آزادی شرق ترویج شه تا رفع ترویت برای منته حکمت آن تله روزنامه آزادی خلق فرستاه من شود

امروز و فردا

ارگانات مرکزی حزب سوسیالیست ایران

مهاستار و مدیر روزنامه یوز نظر

احرار

از مدیران جراید شهرستانها، دامنه فعالیت خود را هر چه بیشتر گسترش دهد. این دوره با شروع انتخابات چهاردهمین دوره مجلس شورای ملی با دخالت گسترده اعضای جبهه آزادی در امر انتخابات و دیگر تحولات روز هم زمان بود.

جبهه آزادی گذشته از مبارزه با مداخلات دولت در امر انتخابات^{۱۴} در مواردی چند حتی به حمایت از اعضای خود که کاندیدای نمایندگی مجلس شده بودند مانند پیشه وری از تبریز^{۱۵} و بازارگاد^{۱۶} از شیراز، پرداخت.

تا اواخر سال ۱۳۲۲ اعضای جبهه آزادی به طور یک پارچه با تشکیل جلسات منظم، به فعالیت خود پیرامون حفظ حقوق مطبوعات و مبارزه با دولتهای وقت در خصوص اعمال فشار و محدودیت نسبت به جراید و مطبوعات ادامه دادند. و در کنار این اقدامات در اسفند ۱۳۲۲، به دنبال طرح اعتبار نامه سید ضیاءالدین طباطبایی در مجلس شورای ملی جبهه آزادی اعلامیه های تندى را بر علیه سید ضیاء منتشر نموده و تمامی تلاش خود را به کار بست تا از تصویب اعتبار نامه وی در مجلس جلوگیری به عمل آورد.^{۱۷} ولی نظر به آرایش جدید نیروهای سیاسی کشور که با ادامه تلاشهای سردمداران جناح چپ جهت همراهی و هماهنگی کامل جبهه آزادی با اهداف حزب توده در تعارض بود، دامنه اختلاف نظرهای موجود در جبهه به جایی رسید که بالاخره در اوایل اردیبهشت سال ۱۳۲۳ برخی از بنیانگذاران جبهه آزادی مانند احمد ملکی، سیف پورفاطمی، بازارگاد، دکتر پرویز صدیق و عمیدی نوری به دلیل «عدم موافقت در تصمیمات اساسی جبهه آزادی» از آن جبهه جدا شدند. این موضوع که پی آمد همسویی فزاینده جبهه آزادی با حزب توده بود، سبب به وجود آمدن وضعیت جدیدی در عرصه مطبوعات شد. در جلسه مورخ ۲۹ خرداد ۱۳۲۳، اعضای باقی مانده جبهه آزادی به سردمداری مدیران جراید وابسته به حزب توده با تغییر اساسنامه وضعیت جدید را رسمیت بخشیدند. در این جلسه «اعضاء پس از شنیدن گزارش دبیرخانه در تاکتیک خود تجدید نظر کرده و برای اجرای مقاصد خود تدابیر جدی تری اتخاذ نمودند. و پس از تجدید انتخابات کمیسیونهای مربوطه خط جبهه را تعیین کردند...»^{۱۸}

بدین ترتیب جبهه آزادی رسماً به عنوان یکی از تشکیلات وابسته به جناح چپ و حزب توده جهت سیاسی مشخصتری یافت. این وابستگی به گونه ای بود که در جریان غوغای اعطای امتیاز نفت شمال به شوروی (پاژیز ۱۳۲۳) جبهه آزادی همسو با دیگر گروههای جناح چپ اعلامیه های متعددی را در ارتباط با لزوم اعطاء این امتیاز به شوروی صادر کرد. در یکی از این بیانیه ها آمده بود: «... جبهه آزادی معتقد است که پیشنهاد واگذاری نفت شمال به دولت اتحاد جماهیر شوروی به طور کلی شایان توجه بوده و اصولاً باید با ملاحظه به مصالح عالیله کشور و منافع حیاتی ملت ایران و با بی طرفی کامل و نظری مثبت مورد مطالعه و شور قرار گیرد. و نظر کابینه ساعد را که تا روز وصول پیشنهاد دولت اتحاد جماهیر شوروی مربوط به نفت نواحی شمال ایران، طرفدار سریع واگذاری امتیاز نفت سایر نقاط بوده

و از تاریخ وصول پیشنهاد دولت اتحاد جماهیر شوروی تغییر عقیده داده و طرفدار تأخیر واگذاری امتیاز نفت شده، برخلاف نزاکت سیاسی و مخالف سیاست بی طرفانه ملت ایران می‌داند.^{۲۰}

شورای عالی جبهه آزادی

این موضع گیری در قضیه نفت شمال، وجهه سیاسی جبهه را شدیداً زیر سؤال برده و تضعیف نمود. ادامه این روند جبهه آزادی را وادار کرد که در اواخر سال ۱۳۲۳ به پیروی از خط مشی عمومی جناح چپ در ایران (برای جلوگیری از انحلال و از هم پاشیدگی کامل گروه‌های وابسته) با تعدادی از گروه‌های ریز و درشت جناح چپ ائتلاف نموده «شورای عالی جبهه آزادی» را به وجود آورد. در مقدمه مرامنامه این شورا آمده است: «... شورای عالی مرکزی جبهه آزادی که یک سال و چند ماه است با ائتلاف و تشریک مساعی جراید ملی و آزادی خواه و روزنامه های ارگان حزب توده ایران و اتحادیه های کارگران و زحمتکش‌ها به وجود آمده مصمم شده که در تکمیل و تمرکز نیروی ملی و آزادی و غلبه قطعی بر اهریمن ارتجاع و قطع ایادی فساد و استبداد از دستگاه اجتماع و احیاء رسوم مشروطیت و حفظ حقوق توده های وسیع ملت ایران تمام عناصر پاک و روشنفکر و زحمتکش را در این اتحاد ضروری شرکت دهند. . . .^{۲۱} بر اساس مرامنامه جدید جبهه آزادی سازمانی بود مرکب از ائتلاف مدیران جراید و نویسندگان و افراد آزادی خواه که برای پیشرفت مقاصد مشترک زیر با حزب و اتحادیه ها همکاری و تشریک مساعی می نماید:

۱- مراقبت در حفظ استقلال سیاسی و اقتصادی و تمامیت خاک ایران و مبارزه قطعی علیه هر گونه سیاست استعماری . ۲- مبارزه شدید برای برقراری حکومت ملی بر اساس قانون اساسی و رژیم دموکراسی . ۳- تشکیل دادگاه‌های ملی برای محاکمه و مجازات خائنین به منافع عمومی . ۴- مبارزه برای تأمین عدالت اجتماعی به منظور بهبود زندگی عمومی.^{۲۲}

ولی این تشکل جدید اقدامی نبود که از سوی جناح مقابل بی جواب ماند.

نخستین گروهی که در این امر پیشقدم شد و تعدادی از دیگر جراید مستقل را متشکل ساخت مدیران روزنامه هایی بودند چون رعد امروز که به هواداری از سید ضیاءالدین طباطبایی شهرت داشتند.

اتحادیه ملی جراید

اتحادیه ملی جراید که در بحبوحه انتخابات مجلس چهاردهم در هشتم آبان ۱۳۲۲ اعلام موجودیت کرد هدف خود را «همکاری نزدیک در مسائل مربوط به منافع صنفی و ایجاد امنیت قضایی برای مطبوعات و مشاوره در موضوعات سیاسی که محتاج به اخذ تصمیم مشترک داشته باشد»^{۲۳}

بدون شک
مهمترین و
وسیعترین
تشکیلات
مطبوعاتی ایران
در فاصله
سالهای
۱۳۲۰-۲۵
شمسی، جبهه
آزادی بود.

بیان داشت. ولی این اتحادیه کارآیی و استمرار چندانی از خود نشان نداد. احتمالاً نقش سید ضیاءالدین طباطبایی در این تشکل و مواضع انتقادی وی از هیئت حاکمه به رغم مخالفت سرسختانه او با جناح چپ در این امر موثر بود. در واقع واکنش اصلی و به تعبیری «رسمی» در قبال جبهه آزادی را می توان در تلاشهای مشاهده کرد که برای احیاء اتحادیه مطبوعات صورت گرفت.

اتحادیه مطبوعات، دوره سوّم

در دی ماه ۱۳۲۲ تعدادی از مدیران جراید به دعوت ابراهیم خواجه توری (معاون وقت نخست وزیر و مدیر کل اداره کل تبلیغات و منشی کل حزب عدالت) گرد هم آمده و سوّمین اتحادیه مطبوعات را تشکیل دادند. عبدالرحمن فرامرزی (مدیر روزنامه کیهان) طی سخنانی در رادیو (۹ بهمن ۱۳۲۲) چگونگی تشکیل این اتحادیه را چنین بیان داشت: «اخیراً در تهران اتحادیه مطبوعات تشکیل یافته و این اتحادیه هفت نفر برای هیئت مدیره انتخاب کرده است که اساسنامه و آئین نامه را نوشته و بعضی تصمیمات که مربوط به کارهای صنفی است را اتخاذ کند. اتحادیه هایی که چندبار تشکیل یافته و به هم خورده به ما تجربیات داده است که برای بقای این اتحادیه بسیار موثر و مفید است. در آن دفعات این قدر

گفتگو ۶۹

مسابقات ایران و قطر ۱ بهمن
مبارزات قطر و حیدرآباد
هر روز ۱۰ - ۱۲ - ۱۳ - ۱۴ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۷ - ۱۸ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱

شماره ۲۸ - شماره ۲۲۲۶ - شماره ۱۴ - ماه ۱۳۲۲

ایران

توقیق

امپراتوری

چه دستهایی مطبوعات را خفه میکنند؟

شیر و صاحب امتیاز:
سید ابراهیم بنی صدر
شماره قفس ۸۸۱۴
مکان: تهران - خیابان آسمانی
تلفن: ۱۳۶۱ - ۱۳۶۲
سال چهارم - شماره ۲۲۶

احتیاج به وجود یک اتحادیه مطبوعات احساس نشده بود، و بدین جهت به جای این که مثل دفعات پیش یک یا دو نفر، رفقا را به تشکیل اتحادیه دعوت کند، این دفعه اغلب مدیران جراید خود داوطلب بودند که باید اتحادیه تشکیل شود، و در واقع این اتحادیه تحت تاثیر احتیاج و میل اکثریت آقایان مدیران جراید تشکیل یافته است. البته ناگفته نماند در آن زمان نیز موضوع توزیع کاغذ دولتی نقش عمده ای در این شکل داشته است و اندیشه احیاء اتحادیه مطبوعات نیز در همان جلسه ای مطرح می شود که با حضور حدود هشتاد نفر از مدیران جراید و خواجه نوری در اداره کل تبلیغات برای تقسیم کاغذ تشکیل شده بود:

«... اکثر آقایان همانجا از اجتماع همکاران خود استفاده کرده پیشنهاد نمودند که اتحادیه ای به

نام اتحادیه مطبوعات تشکیل شود. این پیشنهاد نیز به اتفاق آراء به تصویب رسید و برای آن که این تصمیم صورت عمل به خود گیرد پیشنهاد شد که فوراً عده ای به سمت هیئت مدیره انتخاب شده و از همان روز شروع به عمل نمایند. این پیشنهاد نیز تصویب و فی المجلس هفت نفر انتخاب شدند».^{۲۴} در ماده اول اساسنامه این اتحادیه که در ۲۳ ماده تدوین یافت، اعلام شده بود: اتحادیه مطبوعات عبارت از اتحادیه ای است صنفی که بین مطبوعات منظم الا انتشار از قبیل روزنامه های متوالی و متناوب و هفتگی و مجلات ماهیانه تشکیل می گردد. و در ماده دوم بیان گردیده مقصود از تشکیل اتحادیه مطبوعات عبارت است از: الف) حفظ حقوق عمومی و دفاع از آزادی مطبوعات؛ ب) همکاری و تعاون مشترک در تهیه وسائل و تسهیل موجبات مادی و معنوی بسط و ترقی مطبوعات و تأمین حوائج ضروری آنها؛ ج) ایجاد تشکیلات لازمه برای تهیه اخبار و اطلاعات و تنظیم دستگاه خبرنگاری و تحصیل مزایا برای مخبرین جراید؛ د) ایجاد ارتباط و آشنایی بین مطبوعات مرکز و شهرستانها و مطبوعات ممالک دیگر. و در ماده سوم آن عنوان شده بود: «تمام مطبوعات عضو اتحادیه در مشی سیاسی و عقاید عمومی خود مطلقاً آزاد بوده و عضویت اتحادیه به هیچ وجه مستلزم توافق سیاسی و اتحاد روشن در مسائل عمومی و قضایای اجتماعی نیست.»^{۲۵}

بر اساس انتخابات داخلی هیئت مدیره این اتحادیه محمد مسعود (مرد امروز) به

عنوان رئیس و عبدالرحمن فرامرزی (کبهان) به عنوان نایب رئیس و احمد ملکی

(ستاره) به عنوان مخبر و مطبعی (کانون) به عنوان صندوق دار هیئت مدیره انتخاب شدند. شهیدزاده

(گلهای رنگارنگ) نیز قبلاً به عنوان منشی انتخاب شده بود.^{۲۶}

باشگاه جراید

چندی بعد در اواخر اردیبهشت ۱۳۲۳ عده ای از مدیران جراید که عمدتاً همان موسسین اتحادیه مطبوعات را تشکیل می دادند، پس از جمع آوری سرمایه ای باشگاه جراید تهران را تشکیل دادند. این

جبهه آزادی

گذشته از

مبارزه با

مداخلات دولت

در امر انتخابات

در مواردی حتی

به حمایت از

اعضای خود که

کاندید

نمایندگی

مجلس شده

بودند،

پرداخت.

عده پس از تشکیل هیئت مدیره و سرو سامان دادن به فعالیت های خود . . . بر طبق اساسنامه ، هیئت رئیسه باشگاه را به این شرح انتخاب نمودند: آقای عباس مسعودی رئیس ، آقای شکرالله صفوی نایب رئیس ، آقای ابوالقاسم امینی منشی ، آقای صادق سرمد مشاور قضایی ، آقای باقر نیک انجام خزانه دار و آقای احمد دهقان هم از طرف هیئت مدیره به سمت مدیریت عامل باشگاه انتخاب شد .^{۲۷}

جبهه استقلال

در گرما گرم ماجرای نفت شمال و در واکنش به حمایت جبهه آزادی از اعطاء امتیاز مزبور به شوروی ، گروهی از مدیران جراید برای رویارویی با این امر تشکیلات وسیعی را به نام جبهه استقلال تشکیل دادند . گذشته از چهره های سرشناسی چون عبدالقدیر آزاد ، محمدمسعود ، بازارگاد ، محمدباقر حجازی ، شکرالله صفوی ، علی جواهر کلام ، حسین فاطمی ، احمد ملکی ، جلالی نائینی ، صادق سرمد ، محیط طباطبایی ، میرسپاهی و حسین مطیعی و ابراهیم ناهید که در پاره ای از تشکل های پیشین هم شرکت داشتند ، محسن حداد (دعوت) ، ساعی (نسیم شمال) ، علی آزاد (آزادی) ، عادل خلعتبری (آینده میهن) ، نوروزی (نوروز ایران) ، جناب زاده (نمای آسمانی) ، ذبیح الله صفا (شباهنگ) ، غلامحسین مروستی (بنیاد) ، حسین زعیمی (کسری) ، منصورخشتودی بازارگاد (شوخی) ، اسفندیار بزرگمهر (آهن) ، عماد عصار (پیو) ، آموزگار (نامه زندگی) ، حسین مصطفوی (سرگشت) ، تقی تقوی (هراز) ، نیز در این امر شرکت کردند .

در بیانیه ای که این عده در یازدهم آذر ۱۳۲۳ منتشر ساختند هدف از بنیان جبهه استقلال چنین بیان شده بود:

- ۱- مبارزه و جهاد با هر مقامی و هر گروه یا جمعیتی که عملیاتشان تمامیت ارضی و استقلال سیاسی و اقتصادی کشور را تهدید نماید .
- ۲- مراقبت در اجرای کامل قانون اساسی و مخالفت با هر نوع انحراف از اصول آن .
- ۳- جهاد بر علیه استبداد و ارتجاع و مبارزه با طرفداران این اصول .
- ۴- سعی در ایجاد و تشکیل دولتهای قانونی و استقرار حکومت ملی و اصلاح اوضاع اقتصادی و فرهنگی و بهداشت عمومی کشور و حفظ حقوق فردی و اجتماعی ملت ایران و تأمین آزادی مطبوعات .
- ۵- اهتمام و مجاهده در حفظ حقوق ملت ایران در انجمن صلح جهان .^{۲۸}

با آن که جبهه استقلال برای مبارزه با جبهه آزادی تشکیل شده بود ولی از آنجایی که برخی از بنیانگذاران اصلی آن خود از اعضاء اولیه جبهه آزادی بودند که در پی گرایش فزاینده جبهه به مرام و مسلک حزب توده از آن جدا شده بودند ، در روش کار و شیوه های تبلیغاتی که در پیش گرفتند تفاوت زیادی با جبهه آزادی نداشتند .^{۲۹}

با فروکش بحران نفت شمال و ناکام ماندن تلاش اولیه روسها در این امر، جبهه استقلال نیز هدف و انگیزه اصلی خود را از دست داد و پس از مدتی درگیر مسئله دیرین مطبوعات، یعنی مبارزه با مداخلات دولت و توقیف پی در پی جراید گشت.^{۳۰} در واقع اینک مخالفت با مداخله دولت و توقیف روزنامه ها بود که به یکی از انگیزه های اصلی شکل های مطبوعاتی تبدیل شد.

هیئت مولفه مطبوعات

حال که مجدداً رویارویی با مداخلات دولت در امور مطبوعات محور اصلی شکل قرار گرفت، سازمان جدیدی که در اوایل تیر ۱۳۲۴ تحت عنوان هیئت مولفه مطبوعات تشکیل شد، طیف وسیعی از جراید چاپ را نیز دربر گرفت. در فهرست اسامی موسسین این تشکیلات، گذشته از افرادی چون عباس خلیلی و عمیدی نوری و شیروانی و مظفر فیروز و مصطفی شاه علایی (روستا) و عباس شاهنده که خط و ربط غیر چاپ آنها روشن بود، سایر اعضا این هیئت یا از همراهان سنتی جناح چاپ در آن زمان بودند مانند عباس اسکندری (سیاست)، تقضلی (ایران ما)، فروزش (نجات ایران)، جعفر پیشه وری (آژی)، ایران تیمورتاش (وستاخیز ایران)، دکتر شکیبی (کیفر)، شمس الدین جزایری (شفق)، فتح الله فتاحی (معاوند)، ساعی (سهم شمال)، حسین فرشید (دنیای امروز)، احمد لنکرانی (مصلحت)، بنی صدر (منشور)، ویا مدیران جراید رسمی و شناخته شده حزب توده مانند دکتر رادمنش (ناقد مردم)، فریدون کشاورز (وزم)، ایرج اسکندری (رهبر)، پروین گنابادی (راستی)، رحیم نامور (شهباز)، رضا روستا (ظفر)، رسول پرویزی (سروش).^{۳۱}

یکی از مهمترین عملکردهای این گروه که اساساً در جهت مقابله با اعمال دولت و جناح راست در سال ۱۳۲۴ به وجود آمد، تلگرافی بود که به مجمع وزرای امور خارجه کشورهای متفقین در لندن (۲۶ شهریور ۱۳۲۴) ارسال نموده و در آن از وضعیت داخلی ایران و آن چه که . . . وضع دیکتاتوری و عدم رضایت عمومی از رژیم فعلی کشور . . .^{۳۲} توصیف کردند، شکایت نمودند. واکنش منفی گروه کثیری از مدیران جراید نسبت به مخابره تلگراف فوق سبب به وجود آمدن درگیری محدودی میان مدیران جراید در مهر ماه ۱۳۲۴ گردید.

هیئت مولفه مطبوعات را می توان آخرین شکل جراید کشور در سالهای پرتب و تاب اشغال نظامی ایران دانست. اگر چه در این ایام از تشکیل مجامعی چون اتحادیه خبرنگاران^{۳۳} یا شرکت جراید خارجی در ایران^{۳۴} نیز خبرهایی منتشر گشت ولی چنین به نظر می آید که هیچ یک فعالیت مستمر و چشمگیری نداشته اند.

x x x

ضرورت فعالیت های سیاسی احزاب و اصناف در پی حوادث شهریور ۱۳۲۰، بیش از هر چیز خود را در انتشار انبوهی از روزنامه های مختلف نشان داد. در واقع روزنامه و روزنامه نگاری همچون

اولین گام در جهت سازماندهی نوین اجتماعی، یا به عبارتی به عنوان سهل‌ترین پاسخ اجتماع به این پرسش همگانی مطرح گشت. اما واقعیت امر نشان داد که در عمل و برای پاسخگویی به معضلات سیاسی جامعه، سازمانهایی لازم بودند که درک عمیق‌تری از واقعیات پیچیده دوران داشته باشند. مطبوعات بنا به نیاز دوران در صدد تشکیل اتحادیه‌ها و ائتلاف‌ها و جبهه‌هایی برآمدند تا بتوانند پاسخگویی مسائلی باشند که بناچار از خواستهای صنفی آنان فراتر می‌رفت. پس طبیعی بود که وجوه سیاسی مسائل در کنار انگیزه‌های صنفی مطرح شود و برآنها تأثیر بگذارد. از این رو تشخیص بین کسانی که در چارچوب اتحادیه‌های مطبوعاتی در صدد دفاع از مسائل صرفاً صنفی بودند، از کسانی که این اتحادیه‌ها را اهرمی برای حل مسائل سیاسی و عمومی جامعه می‌دانستند، مشکل بود.

آنچه حاصل شد، موجی از ائتلاف‌ها و اتحادهای بی‌اساس و زودگذر بود که در عمل نه به پشتیبانی لازم از علایق صنفی رسید و نه از نظر سیاسی بنیانگذار حرکت مستمری شد.

آنچه حاصل شد، موجی از ائتلاف‌ها و اتحادهایی بود بی‌اساس و زودگذر، که هر چند خود را طبیعتاً درگیر مسائل اساسی جامعه، یعنی استقلال و آزادی و تمامیت ارضی کشور می‌کرد، آماده عمل نه به پشتیبانی لازم از علایق صنفی رسید و نه از نظر سیاسی بنیانگذار حرکت مستمری شد. و چه نمونه‌ای روشن‌تر از ماجرای امتیاز نفت شمال نشان داد که یک یا چند اتحادیه صنفی، توان از سر گذراندن مصافی جدی با یک مسئله واقعی سیاسی را ندارد. تصور دولت نیز از این ماجرا دور از تجربه اتحادیه‌ها نبود. او نیز همانند گروه‌ها و حرکت‌های سیاسی روز فهم نادرستی از نقش مطبوعات در جامعه داشت. هر گاه که اتحادیه‌های مطبوعاتی را همچون منتقد خود و سیاست‌هایش به شمار نمی‌آورد و سرکوبشان نمی‌کرد، در صدد استفاده سیاسی از آنان بر می‌آمد، یعنی در آنها متحدین خیالی‌ای را می‌جست که او را در برنامه‌هایش یاری رسانند. و روشن بود که در این زمینه دولت با موفقیتی روبرو نخواهد شد. چرا که یک سازمان صنفی هیچگاه حاضر به کنار گذاشتن تمامی خواسته‌های صنفی‌اش در مقابل احتیاجات دولت نیست. نه آنجا که دولت قصد بستن دهان او را دارد و نه آنجا که همین دولت او را به دلیل فایده‌رسانی سیاسی‌اش مورد حمایت قرار می‌دهد.

کل تجربه اتحادیه‌ها و ائتلاف‌های مطبوعاتی این دوره، بیانگر این امر است که برآوردن نیازهای سیاسی جامعه راه میانبر ندارد و اتحادیه‌های صنفی توان جایگزینی سازمان‌ها و تشکلات سیاسی را برای پاسخگویی به نیازهای اساسی جامعه در زمینه سیاسی و اجتماعی ندارد.

کسکو ۷۳

منابع

- ۱- روزنامه ستاره، ش ۱۴۱۴، ۱۳۲۱/۷/۳، ص ۱
- ۲- روزنامه اطلاعات، ش ۲۷۵۶، ۱۳۲۰/۱۰/۱۲، ص ۱

- ۳- روزنامه ستاره، ش ۱۴۱۴، ۱۳۲۱/۷/۳، ص ۱
- ۴- همان، ش ۱۳۸۶، ۱۳۲۱/۶/۲، ص ۱
- ۵- همان، ش ۱۴۱۴، ۱۳۲۱/۷/۳، ص ۱
- ۶- همان، ش ۱۳۹۳، ۱۳۲۱/۶/۱۰، ص ۱
- ۷- همان، ش ۱۴۲۱، ۱۳۲۱/۷/۱۴، ص ۲
- ۸- همان، ش ۱۴۹۶، ۱۳۲۲/۲/۲، ص ۱
- ۹- همان، ش ۱۴۹۷، ۱۳۲۲/۲/۴، ص ۲
- ۱۰- همان، ش ۱۴۹۶، ۱۳۲۲/۴/۳۱، ص ۱
- ۱۱- همان، ش ۴۵، ۴ مرداد ۱۳۲۲، ص ۱
- ۱۲- همان، ش ۵۱، ۱۸ مرداد ۱۳۲۲، ص ۱
- ۱۳- همان، ش ۵۳، ۱۳۲۲/۵/۲۳، ص ۲
- ۱۴- روزنامه ستاره، ش ۱۵۹۸، ۱۳۲۲/۶/۲، ص ۱
- ۱۵- همان، ش ۱۶۰۲، ۱۳۲۲/۶/۷، ص ۱
- ۱۶- همان، ش ۱۶۸۰، ۱۳۲۲/۹/۲۰، ص ۲
- ۱۷- برای مشاهده یکی از نمونه های جالب این گونه اعلامیه ها ر.ك روزنامه رهبر، ش ۲۴۱، ۱۷ اسفند ۱۳۲۲، ص ۱
- ۱۸- همان، ش ۲۷۷، ۱۳۲۳/۲/۱۳، ص ۳
- ۱۹- روزنامه آگبر، ش ۱۵۹، ۳۰ خرداد ۱۳۲۳، ص ۱
- ۲۰- همان، ش ۲۰۱، ۱۳۲۲/۷/۲۵، ص ۱
- ۲۱- همان، ش ۲۴۱، ۱۳۲۲/۱۱/۵، ص ۱
- ۲۲- همان
- ۲۳- بنیانگذاران این اتحادیه عبارت بودند از: اسدالله میرسپاهی (آرزو)، محمد علی خلیلی (اختر)، جمفر آزمایش (افق)، محمد جواد تربتی (پولاد)، احمد دهقان (تهران مصور)، مظفر فیروز (عهد امروز)، محمد محیط طباطبایی (محیط)، محمد مسعود (مرد امروز)، محمد جناب زاده (ندای آسمانی)، افراسیاب آزاد (نامه آزاد)، احمد دانشور (هنگامه)، علی جواهر کلام (هور)، صادق سرمد (صدای ایران)، جواد میراحمدیان (شنگول)، محمد حریریان ساعی (نسیم شمال)، جلالی نائینی (کاروان)، ابراهیم ناهید (ناهید)، کوهی کرمانی (نسیم صبا) و حسین مطیعی (کانون). عهد امروز، ش ۲۴، ۱۳۲۲/۹/۲۴، ص ۱
- ۲۴- روزنامه ستاره، ش ۱۸۱۹، ۱۳۲۲/۱۱/۱۰، ص ۴
- ۲۵- همان، ش ۱۷۱۴، ۱۳۲۲/۱۱/۴، ص ۱
- ۲۶- روزنامه ایران، ش ۷۳۴۴، ۱۳۲۲/۱۰/۲۷، ص ۴

۲۷- رهنما (ایران)، صفوی (کوشش)، موقر (مهر ایران)، مسعودی (اطلاعات)، خلعتیری (آینه مهین) محمد علی مسعودی (مشعل)، ترقی (توقی)، حسین فاطمی (باختر)، خلیلی (اقدام)، ملکی (ستاره)، سیف پور فاطمی (باختر)، بازارگاد (غوروشید ایران)، عمیدی (داد)، توفیق (توفیق)، هوشمند (سعادت بشر)، مطیعی (کانون)، دهقان (تهران مصور)، ساعدی (مشعل)، فروزش (نجات ایران)، میرسپاهی (آرزو)، حلاج (حلاج)، خسروانی (افکار ایران)، حمید امیر ابراهیمی (مردان روز)، عزت پور (نامه آزادگان)، ناهید (ناهید)، میر اسمعیل خلیلی (نجات ایران)، منوچهر مهران (نیرو و ولستی)، عبدالله والا (بازپرس) ایران تیمور تاش (وستاخیز ایران)، بانو میرسپاهی (آرزو) روزنامه اطلاعات، ش ۵۵۵۴، ۱۳۲۳/۶/۹، ص ۱

۲۸- روزنامه ستاره، ش ۱۹۵۲، ۱۳۲۳/۹/۱۲، ص ۱

۲۹- همان، ش ۱۹۸۵، ۱۳۲۳/۱۰/۲۸، ص ۲

۳۰- روزنامه عهد امروز، ش ۳۳۹، ۱۳۲۳/۱۰/۲۸، ص ۴

۳۱- روزنامه روستا، ش ۵۶، ۱۳۲۴/۶/۲۳، ص ۱

۳۲- همان، ش ۵۸، ۱۳۲۴/۶/۲۶، ص ۱

۳۳- روزنامه آبرو، ش ۲۱۴، ۱۳۲۳/۸/۲۵، ص ۳

۳۴- روزنامه ستاره، ش ۲۲۰۹، ۱۳۲۴/۸/۱۷، ص ۱